

EMIGRATIONEN SPEGLAD I BREV

Av Erik Lindgren

Erik Lindgren är född i Växjö 1925. Som pensionär sedan april 1986 är han deltidsanställd redaktör för Växjö postregions informationstidning KronobergsPOSTEN. Han är författare till den minnesbok som gavs ut vid Postens 350-årsjubileum, »Posten i samhället». På eget förlag har han gett ut flera böcker med lokal posthistoria och i Göteborgs-Posten medverkar han med posthistoriska artiklar för filatelister.

Under de första tio månaderna av den korta livstiden för poststationen i Å kom det 118 utrikes och 2 100 vanliga inrikes brev dit. Det är ett par av de uppgifter som framgår av den statistik som låg till grund för poststyrelsens prövning om poststationen skulle bedömas som lönsam eller inte. Från många andra poststationer finns det motsvarande uppgifter som resultat av ett besparingscirkulär, utfärdat av poststyrelsen i september 1875.

För vissa orter finner man i sådana sammanhang att antalet ankomna utrikesbrev är förhållandevis stort. Det kan tyda på emigration från orten men kan givetvis även peka på andra fakta, som t ex exportindustri eller betydande utrikeshandel.

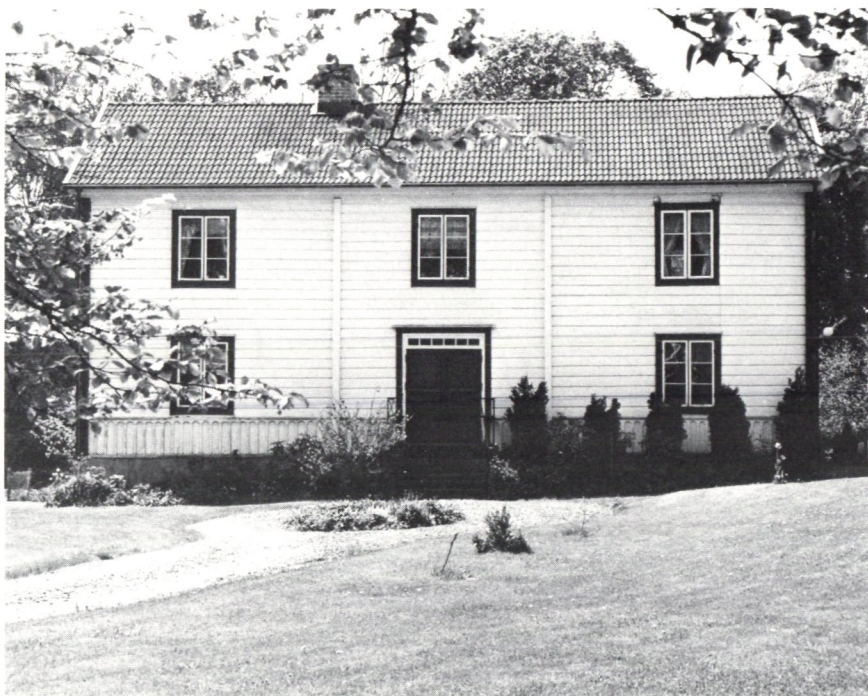
Under mitt arbete med boken »Posten i samhället» läste jag då och då i gulnade handlingar uppgifter som kom mig att tänka på hur vårt land förlorade en god del av den bästa arbetskraften under några årtionden då nöden var som värst och uppmuntrade äventyrlustan. Jag fann t ex ett brev från några personer i Träkniv i Södra Möre härad. Ett motiv för deras framställning om en poststation var den stora brevväxling som förorsakades av utvandrade smålänningar. Detta var dock inte något övertygande skäl för de postala myndigheterna. Inte heller andra motiv ledde till det beslut som petitionärerna önskade.

Många brev skrevs onekligen i emigrationens kölvatten kanske mest i riktning till Sverige. Totala antalet ankomna utrikes brev till svenska orter var 2,7 milj år 1877 och 4,2 milj fem år senare. Efter ytterligare fem år visar statistiken på 6,8 milj och vid sekelskiftet mer än 11 milj.

Tioprocentig utlandspost

Man kan inte bedöma omfattningen av utlandskorrespondensen utan att jämföra med inrikesposten. Det visar sig att genomsnittet för utrikesbreven under senare delen av 1800-talet pendlade på omkring tio procent av inrikesbreven, dock med en förskjutning så att storstäderna hade större del i utrikestrafiken.

Man kan ta hänsyn till detta grovt beräknade tal, när man bedömer om en viss ort har haft onormalt stor utrikestrafik. Det är ändå ett vågspel att utgå från sådana siffror för att ta ställning till emigrantbreven omfattning. Många andra faktorer spelar in.

*Mitt ute i Södra Möres skogsbygd ville man ha en poststation i Träkniv. Motiveringen var stor brevväxling med emigranter! Framställningen bifölls inte.
Foto Erik Lindgren.*

Mera intressant är att studera officiella siffror om utvandring från de enskilda landsdelarna under olika perioder. Under den mest kompakta emigrationsvågen 1881–1890, då omkring 325 000 svenskar reste till Amerika, låg Värmland, Västergötland och Småland i topp. Det är också till de områdena som den största delen av de privata breven kom. Även andra länder än Amerika lockade naturligtvis emigranter. Med dem inräknade blir den uppgivna tioårssiffran mycket högre.

Det kan vara intressant att ta del av innehållet i några av breven. Detta är möjligt för seriösa forskare bland annat genom de ofantliga samlingar som finns på Emigrantinstitutet i Växjö och Riksföreningen Sverigekontakt i Göteborg. Ur den samling på omkring 25 000 brev som finns i Emigrantinstitutets arkiv har jag slumpvis valt ut fem procent och gjort några anteckningar till grund för denna artikel.

Men jag skall börja med att citera litet ur en brevsamling som finns hos Riksföreningen Sverigekontakt. Den knyter an till en av de posttjänstemän som jag lärt mig skatta mycket högt, posthistorikern Teodor Holm.

Teodor Holms efterlämnade handlingar är välkända för posthistoriskt intresserade. Mindre känd är den samling brev som hans emigrerade hembitråde skrev och som ligger till grund för några av artikelns uppgifter.

»Jag fick ju en anteckningsbok»

»Min snälla Fru, eftersom jag lovade att skriva så vill jag nu infria mitt löfte. Jag vill tala om hur resan har varit ty jag fick ju en anteckningsbok för att jag skulle skriva upp vad som har passerat».

Nära 20 handskrivna sidor hade Agda Holm att stava sig igenom när hon på försommaren 1889 sprättade upp det första brevet från Albertina Bergström. Husan med detta namn hade valt att lämna Sverige för att söka sin lycka i Amerika.

Det var troligen Teodor Holm som försåg Albertina med anteckningsboken. Han hade många intressen vid sidan av den då ännu yrvakna posthistoriska forskningen. Boken blev väl utnyttjad och var ett gott stöd för minnet när Albertina skrev sina brev till Västervik och senare till Stockholm, dit postfamiljen flyttade. Teodor Holm lämnade reseposten och tjänstgjorde vid Östra distriktets postinspektion, innan han så småningom hamnade som postmästare i Liljeholmen (1903) och Stockholm 5 (1917).

På den ännu i dag kvarlevande smalspårsbanan tog sig Albertina från Västervik till Hultsfred. Dit kom hon klockan 6 på morgonen för att byta tåg och fortsätta mot Nässjö. Det blev den första chocken:

Det var blott att stiga i en annan kupé och det var föga angenämt, ty de voro så ruskiga och så var det så trångt så att vi ej kunde röra oss utan där vi satt fick vi sitta tills vi kommo till Nässjö och under vägen dit så höll de ett nojs som var fasligt. En del rökade så att man knappast kunde andas och så blåste de flöjt så att man kunde behöva hålla för öronen och så svor de. Det var det första av resans behag men nu stannade tåget vid Nässjö. Så tänkte jag, skall det bliva lika dant hela vägen så vore det bäst att vända om igen, så ledsen var jag. Jag visste ej då att det värsta var kvar. Kunde man tänka sig hurdant det är, så bleve man nog hemma.

Brev under fyra decennier

De följande äventyren bjöd på alla besvärligheter för Albertina, men hon gav sig inte. Hennes brev till värdfolket ompänner i stort sett tiden 1889–1913 samt en period efter återbesök i Sverige under sommaren 1913. Samlingen bjuder på mycket och speglar den jordnära kvinnans sätt att anpassa sig till nya förhållanden. Redan det andra brevet, skrivet ett par månader efter ankomsten till Englewood, Ill, där hon bosatte sig, visar på amerikanismer i språket. Det blev en bekräftelse till familjen Holm att deras brev hade nått Albertina:

Tack mitt herrskap för det kärkomna brev som jag fick samma dag som jag hade sänt mitt kort till lilla Göran. Jag hade just varit åt ett store och då gick jag förbi postofficen, där jag hade varit så många gånger förut så jag nästan trodde ej herrskapet ville svara på mitt slarv, men så fick jag se att jag hade ett brev och det gjorde mig så glad ty det var som låge det något underligt i dem breven som jag får ifrån Sweden och hur många gånger jag läser dem det kan jag ej tala om.

»Lilla Göran» hade varit Albertinas förtjusning hos familjen Holm i Västervik. Det var Teodors äldste son. Han blev överläkare i Oskarshamn. I april 1890 fick Albertina ett foto av den då fyraårige pojken som gjorde starkt intryck på henne:

Jag tror ej att någon kunde bliva mera glad än jag blev men hur underligt blev det ej då jag ej kunde känna igen lilla Göran. Jag kunde ej tänka att ett år skulle göra så mycket men jag ser att det är samma små händer som håller skålen som stod på nattduksbordet och som viftade farväl till mig.

Hemlängtan och bröllop

Fotot föranledde Albertina att ta fram några medförda bilder och nu kände hon plötsligt hemlängtan:

Jag tog fram fruns kort och breven som jag har fått från herrskapet. Jag läste och tittade på korten emellanåt och jag blev så hemsjuk att jag måste gå och gömma korten. Jag har aldrig känt hemlängtan förr och jag är tacksam för det ty det är det värsta det kan bliva då man ej trivs här. Otrivsel tar hälsa

och mod och det behöver man hava ty luften är ej så frisk här som hemma.

Albertina vandrade fort i sina tankar när hon skrev brev. Från snudd vid hemlängtan kommer hon över på att hon har det bra och nu kan förstå men inte tala språket. Men hon hör vad som sysselsätter folks hjärnor:

De har spått att Chicago och två andra städer skall sjunka den 16 april. Mississippi-floden skall då svämma över och jag undrar knappt över att det går så, ty synden och eländet är sådant här i Chicago. Två block från där jag lever har en flicka mördat frun och herrn – det var det värsta jag kunde tänka.

Albertina gifte sig och blev fru Dahlberg i juli 1890. Hon fick på avstånd uppleva Teodor Holms framgångar med posthistoria och publicitet. Efterhand som hans omfattande posthistoriska verk kommer ut med nya band får hon dem med posten och uttrycker tacksamhet och beundran för dem. Hennes man August Dahlberg deltog i brevväxlingen och hans handstil präglar åtskilliga av breven efter sekelskiftet.

I januari 1911 påtalar August Dahlberg för Teodor Holm att publiciteten om Amerika i den svenska tidningen Julkvällen varit oriktig. Han fäste sig särskilt vid:

»en uppsats emot slutet av tidningen som så skuggrikt målar svensk-amerikanarens beklagliga ställning i detta landet. Om redaktören önskat införa något rörande svenskarna i Amerika så hade han nog kunnat få en mera tillförlitlig uppsats från annat håll än från krogkunderna. Vi vet att den som är företagsam och ordentlig kan reda sig mycket bättre här än där hemma i Sverige. De tusentals dollars som årligen finna sin väg från Amerika till Sverige borde vara bevis nog om folket bara ville erkänna verkligheten. Den som inte kan reda sig gott här har i flesta fall sig själv att skylla.»

Brevsamlingar är forskares guldgruva

Mycket vore att säga om den brevväxling som ägde rum mellan Albertina och hennes make å ena sidan och familjen Holm å den andra. Kontakten bestod länge, även om breven inte kom tätt. Till Albertinas silverbröllop i juli 1915 sände Holms ett lyckönskningstelegram.

Att läsa en omfattande brevsamling är som att läsa mer än en generations historia i sammandrag, sett mot bakgrunden av den allmänna utvecklingen. Brevsamlingarna i Riksföreningen Sverigekontakt och i Emigrantinstitutet är guldgruvor för forskare inom skilda områden. Här skall helt kort lämnas exempel på hur man kan studera dem från olika utgångspunkter. Man bör emellertid ha i åtanke att seriösa forskare med särskild målsättning sannolikt inte kan nå ända fram med enbart brevens hjälp. Annat källmaterial kan behöva studeras, beroende på forskningens mål.

Brevsamlingarna kan ge underlag för redovisning av vad som mest sysselsatt migranters tankar under olika tidsperioder och för belysning av hur korrespondens fördes inom olika samhällsskikt och under skiftande förhållanden. De kan också användas som källmaterial för att studera språkets

utveckling och inte minst hur den talade amerikanskan efter hand återspeglas i brev på svenska.

Vidare speglar materialet mänskliga reaktioner inför olika företeelser, såsom naturfenomen, krig och olyckor. Jämförande studium av olika brev kan ge en uppfattning om hur stort eller litet intresse vardagsmänniskan ägnade åt sådana händelser och vilka kommentarer de kunde föranleda.

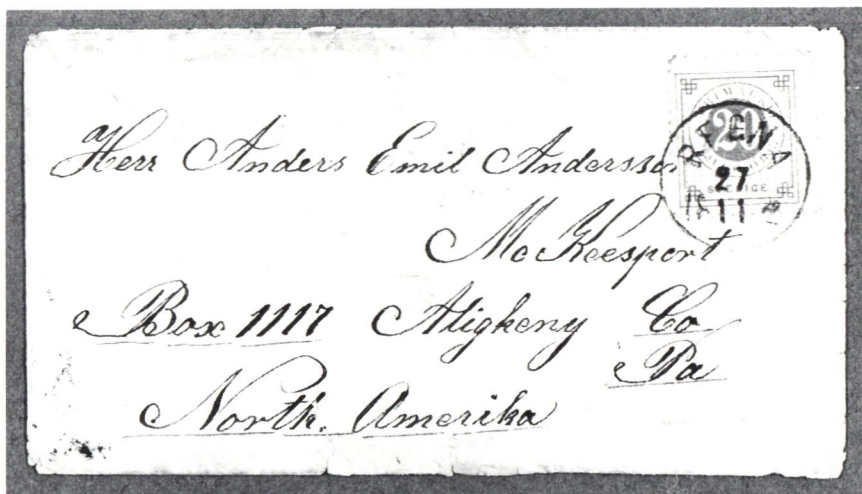
Tar man brevet som kommunikationsmedel till ett huvudtema är det möjligt att kartlägga detta med ledning av Emigrantinstitutets material, som även omfattar s k agentlitteratur och gammalmodiga brevställare. Även den särskilda Mobergssamlingen innehåller handskrifter av stor betydelse för ett sådant studium.

Som biprodukter kan man få fram exempel på svenska dialekters bibehållande i breven hem och religionens inverkan på vardagsmänniskan. Man kan också följa hur människor med olika förutsättningar kunde finansiera de omfattande företag som emigrationen tycks ha varit.

I de följande korta brevutdragen speglas något av det som ofta varit i tankarna hos emigranter och deras anhöriga, delvis i annan form än den som presenterades av Albertina i de ovan citerade utdragen ur hennes brev till familjen Holm.

Resan till Amerika

Det föll sig naturligt för emigranterna att i sina första brev berätta om det stora äventyret, om resan över havet och om de första intrycken av landet dit de sökte sig. I några brev finner man färgstarkt återgivna skildringar av strapatsrika färder, i andra brev nämns blott att »resan har gått bra».

Snart sagt otaliga blev de svenska breven till emigranterna, ofta med välstämplade frimärken enligt den tidens stränga föreskrifter. Men mycket få av breven i riktning från Sverige har bevarats åt eftervärlden.

»... stod vi på däck och betraktade huru underbart solen sjönk neder i horisonten, och fåglarna under himmelen sjöngo sitt aftonlov liksom ville de bjuda oss sin avskedshälsning».

»... vi hade så vackert väder på hela resan utom på Nordsjön».

»... några har kofferten gått i bitar för; andra har låsarna gått sönder för».

»... uppkastningar, jämmer, klagan, barnaskrik. Sjungandet av andliga sånger där, svordomar här, ungefär 200 emigranter ombord».

»... ni kan inte tänka er så vackert det är i England».

»Men på båtarna är det omöjligt att kunna äta den kost vi får».

Uppskattningen eller missnöjet med resan varierar från brev till brev. Ibland blev det första brevet också det sista eller näst sista brevet. Många – kanske de flesta – utvandraröden kan inte återges på grund av att det saknas dokumentation. Och de som är dokumenterade ställer ofta forskaren i dilemmat att bli utan svar på frågan om hur det gick sedan.

Tankar på hemmet

Åtminstone i början av vistelsen i det nya landet tänkte emigranterna ofta på hur det var i Sverige. Man kan spåra förklaringar till varför de reste, ibland länge efter bosättningen i det nya hemmet och då kanske med reviderad uppfattning. En utvandrare skriver t ex under intryck av resans påfrestningar i sitt första brev: »En från hjärtat gående fadersvälsignelse följde mig, och alla våra forna tvistigheter smälte bort i tårar och blevo förenade.» Åtta år senare uttrycker han sig på följande sätt, kanske med en något förändrad minnesbild, eller i varje fall inte längre under intryck av den sinnesrörelse som närheten till avskedet förorsakade: »Varför jag icke reser hem är endast minnet på huru jag blev skyfflad dörr ifrån dörr i tio års tid och misskänd av alla. Tiden har läkt mina sår; jag önskar ej att de bliva rivna på nytt.»

Man kommer osökt in på orsaken till besluten att ta det viktiga steget. Orsakerna var många och skiftande men de tycks inte ofta bli preciserade i breven. När utvandrarerna skrev hem var de medvetna om att de hemmavarande kände till orsakerna och underlät i allmänhet att beröra dem. I senare brev kan man ibland skönja orsakerna. Ett sådant exempel är ett brev flera decennier efter utvandringen, där emigranten framför ursäkter för att han flyttat till Amerika av skammen över att fadern dömts till ett fängelsestraff. Av en annan brevsamling framgår att »Svante var soldat men kunde inte försörja sina fem barn och rymde till Illinois».

Sådan emigration på grund av egen skuldbörda eller oförmåga att se någon lösning var inte särskilt ovanlig. Under min posthistoriska forskning har jag upprepade gånger kommit på fall där en poststationsföreståndare eller lantbrevbärare valt den utvägen för att komma ifrån sitt förflutna. Någon försvann för gott och någon valde att återvända för att sona sitt brott i den mån det var fråga om något sådant. Så modig var t ex en föreståndare vid en förenad post- och järnvägsstation på ett småländskt smalspår.

Man finner ibland brev där tankarna på hemmet i Sverige tar sig uttryck i ånger. Man kan också leta sig fram till förklaringar över ångern, t ex i ett svarsbrev från en migrant som fått underrättelse om sina föräldrars död: »Det grämer mig mycket när jag tänker på att jag gick ifrån dem när dom bäst behövde mig, men det gick ju bra för dem ändå.»

Omtankar om de hemmavarande kunde resultera i ångslan och oro, som t ex »jag har alltid varit ängslig att öppna och läsa breven jag får från hemmet» eller »jag är rädd för vartenda brev jag får ifrån Sverige, innan jag öppnar det, att det skall vara det sista».

Brevens språk

Mycket ofta använder emigranterna till Amerika ordet »gick» när de menar »reste». De allra första breven efter emigranternas ankomst präglas i allmänhet av svenskt talspråk, mycket ofta med dialektala inslag, men efter något eller några år färgar amerikanskan av sig, i allmänhet bara med enstaka ord i en och annan mening och ofta stavade som de låter i emigranternas öron. Här är några exempel:

»Jag läste dem raderna över och över igen.»

»Allt som fattas är en kvarn i detta kantret.»

»Har prospecta för guldets på våra egna claimar.»

»Hyrkarlen sysslar i stablen medan jag lagar bräkfest.»

»Jag nästan hungrar för några ord.»

»Nu är jag här på Rällråds arbete.»

»Vår strejk är ännu ej sättnad utan still pågår.»

»Här är något 40 svenska famely bosatta.»

»Där var endast 10 öre frimärke på det så jag lossade det här med 5 cents.»

Man kan spåra påverkan från andra språk än amerikanskan bland svenskar som vistas tillsammans med emigranter från andra länder. En man skriver i juli 1879 »med förskjälliga slags handel» och i december 1879 »jag har sågat bräder för ett nytt hus för en dansk».

Några av de citerade meningarna kan hänföras till det blandspråk som ofta förekommer i brev. Vissa forskare urskiljer en annan språklig företeelse, nämligen vad man kan kalla svensk-amerikanska. Det uppges vara ett mer eller mindre genomarbetat språk som talades av ett par generationer och som föll sig naturligt vid det dagliga umgänget, t ex »låt oss krossa streten». Sådana språkliga iakttagelser har jag inte gjort i de brev som jag har haft tillfälle att läsa, men de lär förekomma regelbundet i dagböcker. Den på sin tid mycket omtalade »mobergska språkstriden» har förmodligen delvis haft sin grund i att förespråkarna för de båda lägren inte varit medvetna om de två olika uppfattningarna »blandspråk» resp »svensk-amerikanska».

Standardbrev

Skrivsättet är mycket individuellt i emigranternas brev, men ofta spårar man samma inlednings- och avslutningstexter. Dessa härrör från de brevställare som användes flitigt. Några av citaten sägs ha blivit så naturliga för de hemmavarande att de som vant sig vid citaten skulle ha blivit oroliga om de hade utelämnats. Man måste ändå fråga sig om de hemmavarande inte tröttnade på att ibland flera gånger om året få läsa t ex följande:

»... hoppas att dessa mina enkla men dock välmenta rader måtte träffa Er vid hälsans stora gåva, vilket är det förnämsta av allt här i världen.»

Religiösa citat ur brevställare, som t ex »Glöm ej Jesus, syndares vän» är mycket vanliga. Även de utvandrare som inte använde brevställare som hjälpmedel ägnade sig ofta åt religiösa funderingar i breven. I synnerhet är detta märkbart under de första åren av utvandarnas vistelse i det nya landet, men religiositetens styrka varierar också mellan olika orter och under olika tidsperioder.

Det finns också exempel på att bibeln eller postillan varit förebilder för formuleringar i breven. I brist på tillräcklig fantasi eller av religiösa grunder har man t ex tagit till ett citat ur ordspråksboken för att helt fylla ut fyra brevvarkssidor.

Ofta kommenteras ämnen som goda och onda tider, förtjänstmöjligheter och jordbrukets avkastning. Arvsfrågor bekymrar många. Det var inte ovanligt att utvandrare snart efter ankomsten till Amerika skrev hem i sin nöd och bad att få ut arvsandelar i förskott. Skälen för detta varierade. Det kunde vara behov av kontanter för att köpa land och det kunde vara penninghjälp för att över huvud taget kunna överleva.

Ibland finner man kommentarer till eller frågor om utvecklingen i hemlandet, ofta föranledda av omnämnanden som gjorts i brev från Sverige eller i tidningar. Man ville gärna följa upp vad som hände i hembygden. Ett exempel är en fråga i ett brev i maj 1894 »Hur snart blir järnvägen till Eringsboda och Broddamåla färdig?»

Brev för alla

Det framgår av åtskilliga brev att de inte bara lästes av adressaten och dennes familj. Där det fanns många svenskar på rimligt avstånd från varandra var det naturligt att de läste varandras brev från hemlandet, särskilt om de var släkt eller om de hade utvandrat från samma trakt.

Detta förklarar varför man i några brev kan hitta lösa blad som inte ingår i sidnumrering eller på annat sätt har sammanhang med huvuddelen av brevet. Det fanns ju saker som man bara ville tala om för eller fråga de egna. »Om ni nämner något om detta när ni skriver så skriv på en lapp» är ett uttryck som i varianter återkommer i många brevsamlingar.

Innan läskunnigheten var tillräckligt utbredd i vårt land blev det gärna prästen eller skolläraren eller poststationsföreståndaren som fick vara tolk. Ibland var avsändarna rädda för att brevhemligheten kunde få sig en törn och aktade sig noga så att bysladdret kunde hållas någorlunda på det all-

männa planet. Det blev ändå många gånger felaktiga slutledningar. Följande citat kan tjäna som exempel:

Ni säger att Christin Ny hade hört att Emanes dotter blivit dåligt gift. Det är ej så sällan att osanning spatserar mellan Sveden och Amerika. Jag önskar blott att ingen blir värre gift än hon är. Och att den person som kungjort detta vore lika snäll och hederlig som N N.

I ett annat brev finner man bl a följande vädjan: »Sätt icke tro till de dumma lögner som beskäftiga sladdermaskiner tillverka.»

Valutatransaktioner

Många emigranter löste sina valutaproblem på egna vägar. Om en redan utvandrad hade tillgodohavanden kvar i Sverige eller fick sådana genom arv kunde han ställa ett belopp till förfogande åt en person som stod i begrepp att utvandra. I gengäld ville han ha motsvarande belopp i dollar av någon i Amerika som gick i god för den nye emigranten. Metoden tillämpades allmänt och beskrivs i många brev, t ex på följande sätt:

Ola Swenson från Kyrkhult vill byta 600 Rd med mig på så sätt att jag finge uppbära pengar av Ola här genast och hans hustru finge uppbära nämnde summa av er så att hon kunde komma . . .

I det citerade fallet hade det uppenbarligen inte funnits medel för hela familjen Ola Swenson att emigrera, utan Ola måste resa själv i förväg och tjäna så mycket att det räckte till kostnaderna för hustruns resa. Samme brevskrivare meddelar bl a följande i ett senare brev:

Carl Stenkilsons pojkar från Peaboda vilja byta penningar med mig på så sätt att jag erhåller pengar av dem här och deras syster får pengar av er där hemma för att resa till Amerika till våren.

En tänkbar uppgift för forskare vore att göra en kartläggning över hur kontanta medel sändes till hemmavarande från det begränsade antal utvandrare som hamnade i så god ekonomisk ställning att de kunde avvara något. Känt är att många dollarsedlar fann sin väg över Atlanten bilagda i vanliga brev. Sten Almqvist i Växjö, som sysslar mycket med migrationsforskning, har påtalat att åtskilliga gamla människor på Öland baserade sin existens på att regelbundet få dollarsedlar i brev från barnen i Amerika.

Tidiga emigrantbrev

Det i denna uppsats hittills berörda materialet har i huvudsak avsett 1800-talets senare decennier. Låt mig också gå litet längre tillbaka i tiden, något mer än 150 år.

Jöns Samuelsson hade fått veta att hans son tänkte emigrera och skrev bland annat följande till honom i ett rekommenderat brev från Stenkilby vid Ödeshög den 15 augusti 1833.

»Nu finner jag något i ditt brev som intet gläder, nämligen att du ämnar resa utländes. Jag vet inte varför du skall bliva så flyktig; det har sällan förspotts många som har haft gagn och förmån av sådana vidrigheter. Vid första öppnandet av ditt brev blev det oss en sorg så att tårar både då och senare vid åtanken flera gånger runnit.»

Ett underfrankerat brev från Ljungby till emigranten Henning Larsson under slutet av den tidsperiod som brevsamlingen från Albertina Bergström omfattar.

Efter förmaningar till sonen att alltid hålla sig till den rena evangeliska läran nämner Jöns Samuelsson att han bifogar

»de begärda 50 riksdaler banko, vilket jag hoppas du till din förmån använder. Kan du icke strida emot ditt häftiga begär utan företaga dig den vidriga resan så önskas av oss, både föräldrar och övriga släktingar, att Herren ville vara din ledsagare i alla lovliga ärenden.»

Det blir nära nog 13 års hopp i tiden till nästa bevarade brev från Jöns Samuelsson till den då utvandrade sonen. Det är två delar med olika handstilar, den andra delen skriven av brodern Jonas Jönsson. Emigranten hade tagit sig ett nytt efternamn och hette nu E J Lindell.

Familjens oro är nu stor för sonen, som etablerat sig i New York. Det har inte kommit något brev från honom på tre år och tidningarna har berättat om »den vulkaniska branden vilken så häftigt rasade i New York förlidet år».

Det oroliga brevet från far och bror resulterade nu i ett svarsbrev den 22 juni 1846. Från en mer än tio år lång fortsatt brevväxling finns de brev bevarade som skrevs från Stenkilsby. Däremot saknas svarsbrev från New York. Detta är omvänt mot vad som är vanligt när det gäller bevarad korrespondens i emigranternas spår.

Treårsuppehållet i korrespondensen, som förorsakade sådan oro hos de hemmavarande familjemedlemmarna, förklaras med att man inte hade anlitat postverken för breven under lång tid. Broder Jonas skriver den 24 oktober 1846:

Det är slarv av sjöfarande att låta breven så förkomma från så avlägsna orter, dem de åtager sig att fortskaffa. Men till vår stora glädje finna vi nu att du ej allenast är vid liv och välmåga utan även finnes vara gift och till och med har en dotter.

Religion och politik

Fader Jöns oroar sig i samma brev för den ökade emigrationen och skriver bland annat:

När du skriver så lämna någon underrättelse vart de stora skaror av emigranter tagit vägen som under loppet av sommaren liksom velat bestorma Amerika och varav större delen landat vid New York, och vad förmåner dessa möjligtvis kan vinna genom sina äventyrliga utvandringar; en stor del därav är även svenskar, och i synnerhet ett Parti som kallar sig »Erik Jansare» efter sin Apostel av samma namn. Dessa hava uppfunnit en främmande religionssekt som följaktligen ej kan tålas inom svenska kyrkan. Skaror av dessa proselyter rusta sig dagligen till färd på Amerika i den tanken att där kunna fritt få begagna sin religion. De kasta sig för övrigt helt och hållet i ödets armar, obekymrade om vad deras timliga behov angår. Dessa hava sin upprinnelse i Dalarne och utbreder sig däromkring.

Även om fader Jöns inte var rätt informerad i alla detaljer intresserade han sig för vad som rörde sig i tiden och uppehöll sig vid olika ämnen i breven till sonen. I augusti 1848 skrev han bland annat:

Sverige har nu inblandat sig i Danmarks angelägenheter och i följd därav ditsänt omkring 20 tusen man för att bistå dem i kriget mot Preussen. Det mesta av dessa trupper ligger ännu på skånska gränsen i avvaktan av fredsunderhandlingarnas utgång. Vi ha haft Riksdag nu snart ett år. Vad nytta för landet under detta års arbete är uträttat kan väl ej vara särdeles stort, enär riksdagsmännen själva beklagat att landet dels plågas och dels hotas av tre stora landsplågor, Riksdag, Krig och Pest. Den tredje plågan har väl ännu icke så vitt man känner beträtt svensk botten, men hon hotar oss på närmaste hållet från Ryssland. Till krigets utförande är anslaget två millioner banco och pennkriget vid riksdagen kanhända blir ej lindrigare.

Brev med resande och bön om frön

På hösten år 1848 utnyttjar Jöns Samuelsson i sin tur en annan tillgång än postverket för att sända en hälsning till sonen i New York:

Orsaken varför vi nu åter skriver är för det första den att vi tror oss hava god lägenhet att få brevet fort utom postgång. En person från denna församling som vistats i Boston några år, har under innevarande höst varit här för att göra besök hos sina släktingar. Nu ärnar han återresa men kan ej bestämma huruvida han kommer att passera New York. I vilketdera fallet

har han lovat att riktigt framskaffa brevet. Andra, eller egentliga orsaken är den – jag har läst en av våra provinstidningar vari finns ett utdrag ur en fransk tidning som berättar, att en upptäckt lärar nyligen vara gjord i Amerika på en ört, som icke allenast motsvarar utan vida överträffar de nära sitt slut nalkande potaterna.

Jöns vill gärna prova det nya och ber om en aldrig så liten sändning. Han tillägger att »växten kallas pecotiana och skall vara vit och klotformig samt ytterst välsmakande. Den kan ätas i både rått, kokat och torkat tillstånd och innehåller 7 à 8 gånger mera närande substans än potaterna».

Carl Samuelsson var den emigrant som efter besök i hemlandet tog med sig brevet på återresan till Boston. Han hade inte tillfälle att träffa adressaten utan postade brevet i Boston, där det stämplades den 11 januari 1849. I ett PS uttryckte fader Jöns sina stora förhoppningar om den nya växten: »Skulle de ifrågavarande fröna kunna rekvireras, önskas att kunna få dem till nästkommande såningstid; om du äger någon kännedom om huru de skola planteras kan du även vara god därom underätta.»

Många frågetecken i brevsamlingar

Det sista brevet i den samling som jag nu uppehållit mig vid är daterat den 18 januari 1859 och avstämplat i Ödeshög två dagar senare. Fader Jöns har avlidit och broder Jonas uppehåller sig huvudsakligen vid ekonomiska transaktioner som en följd av arvskiftet.

Bland de mycket vanliga breven i riktningen Amerika–Sverige skall jag slutligen beröra ett förhållandevis tidigt sådant, där skrivaren andas optimism och visar sig ha lyckats bra. Det är en man som utvandrat från Hornaryd, en mycket liten församling i Kronobergs län. Han råder sina föräldrar i ett brev år 1866 att följa efter honom:

Jag har inte ätit något mål i Sverige som har varit så många rätter som här varje mål. Och jag får låta eder veta att jag har Gudilov betalt min skuld för hitresan som var 36 dollar. Det var bättre att förtjäna halva resesumman här på halvannan månad än på nio år i Sverige. Om jag hade varit i Amerika när jag var 15 år gammal och haft hälsan som jag har haft och arbetat som jag har gjort i Sverige och Guds välsignelse varit med så skulle jag haft mer än hemmansägarna i Hornaryd, vilkendera som helst.

För den som läser emigrantbreven uppstår ofta frågetecken, som kanske aldrig kan rätas ut. Nog vore det t ex intressant att veta hur det gick med Jöns Samuelssons dröm om ersättning för potatisen. Men det är som med många saknade handlingar i Postens centralarkiv. Man drömmer ibland om att plötsligt ramla över en skrivelse från någon poststationsföreståndare som klagar över att han haft mycket besvär med att åtskilja frimärkena i ett ark Oscarsmärken med sax, när han skulle sälja dem styckevis ur det operforerade arket.

Den som ägnar timme efter timme av sin fritid i arkiven kan ändå glädja sig åt andra mindre sensationella fynd. Det skrivna ordet förlorar sällan sitt värde.